

УДК 343.91

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.6>**Ксенія КОСЯЧЕНКО**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, просп. Гагаріна, 26, Дніпро, Україна, 49005, kosiachenko5@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1380-218X

Kseniia KOSIACHENKO

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor at the Department of Civil and Legal Disciplines, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, 26, Naharina Ave, Dnipro, Ukraine, 49005, kosiachenko5@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1380-218X

**СТАДІЇ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ
НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ****STAGES OF CRIMINOLOGICAL MONITORING
BY NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS**

У статті розглядається питання кількості та змісту стадій здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями.

Зазначається, що кримінологічний моніторинг являє собою дієвий інструмент, що допомагає впливати на динаміку поширення кримінальних правопорушень.

Одним із завдань сучасної кримінологічної науки є пошук дієвих заходів, здатних зупинити надмірну криміналізацію суспільства, що спостерігається останнім часом. Ученими-кримінологами постійно звертається увага на пріоритетність саме недопущення вчинення злочинів шляхом їх запобігання.

Дослідження системи суб'єктів запобігання злочинності не може бути повним без визначення ролі громадських інституцій у такій діяльності. Необхідність участі громадськості у запобіганні злочинності вже стало своєрідною аксіомою. Тому переоцінити цю участь дійсно важко. До того ж індикатором ефективності запобігання злочинності є, з одного боку, уповільнення темпів зростання кількості злочинів, стабілізація чи зниження рівня злочинності, а з другого – відчутне підвищення соціально-профілактичної активності населення.

Світовий досвід у сфері протидії злочинності доводить, що ця діяльність не може здійснюватися без участі громадськості. Україна в цьому питанні не є винятком, тому на законодавчому рівні закріпила можливість залучення громадськості до запобігання окремим злочинним проявам.

Запропоновано розглядати під кримінологічним моніторингом науково обґрунтовану систему безперервних спостережень, вимірювань, досліджень та контролю, змістом якої є здійснювані планомірні дії із збирання, аналізу, узагальнення, порівняння з очікуваними результатами або початковими припущеннями, оцінки кримінологічно значущих явищ, процесів і станів об'єктів в різні періоди часу, спрямовані на підвищення ефективності протидії злочинності.

Наголошено на доцільності диференціації кримінологічного моніторингу, що здійснюється неурядовими організаціями, на чотири взаємопов'язаних стадії: підготовча (визначення цілей та завдань, підбір кваліфікованих фахівців, визначення строків проведення тощо); стадія збирання кримінологічної інформації; аналіз та узагальнення отриманої інформації, оціночна стадія.

Ключові слова: кримінологія, неурядові організації, протидія злочинності, правоохоронні органи, кримінологічна діяльність, кримінологічний моніторинг, запобігання злочинам.

The article examines the issue of the number and content of the stages of criminological monitoring by non-governmental organizations.

It is noted that criminological monitoring is an effective tool that helps influence the dynamics of the spread of criminal offenses.

One of the tasks of modern criminological science is the search for effective measures capable of stopping the excessive criminalization of society that has been observed recently. Criminologists constantly pay attention to the priority of precisely preventing the commission of crimes by preventing them.

The study of the system of crime prevention subjects cannot be complete without determining the role of public institutions in such activities. The need for public participation in crime prevention has already become a kind of axiom. Therefore, it is really difficult to overestimate this participation. In addition, the indicator of the effectiveness of crime prevention is, on the one hand, the slowing down of the growth rate of the number of crimes, the stabilization or reduction of the level of crime, and on the other hand, a significant increase in the social and preventive activity of the population.

World experience in the field of combating crime proves that this activity cannot be carried out without the participation of the public. Ukraine is not an exception in this matter; therefore, at the legislative level, it has established the possibility of involving the public in the prevention of certain criminal manifestations.

It is proposed to consider under criminological monitoring a scientifically based system of continuous observations, measurements, research and control, the content of which is planned actions of collection, analysis, generalization, comparison with expected results or initial assumptions, assessment of criminologically significant phenomena, processes and states of objects in different periods of time aimed at improving the effectiveness of combating crime.

The expediency of differentiating criminological monitoring carried out by non-governmental organizations into four interrelated stages is emphasized: preparatory (definition of goals and objectives, selection of qualified specialists, determination of implementation periods, etc.); the stage of collecting criminological information; analysis and generalization of the received information, evaluation stage.

Key words: criminology, non-governmental organizations, crime prevention, law enforcement agencies, criminological activity, criminological monitoring, crime prevention.

Постановка проблеми. Поняття «неурядові організації» є доволі багатограним та включає в себе ряд суб'єктів суспільних відносин, частина з яких реалізує окремі напрями кримінологічної діяльності. Розглядаючи неурядові організації в якості узагальненого поняття можна з впевненістю стверджувати, що вони виступають в ролі важливого суб'єкта протидії злочинності.

Аналіз напрямків кримінологічної діяльності того, чи іншого суб'єкта протидії злочинності (як загального, так і спеціального), як правило, охоплює питання проведення ним кримінологічного моніторингу. Кримінологічний моніторинг – дієвий інструмент, що допомагає впливати на динаміку злочинності (так, наприклад, результати проведеного кримінологічного моніторингу досить часто дозволяють встановити детермінанти злочинів та кримінальних проступків та, як наслідок, виробити ефективну тактику протидії явищу злочинності). Важливість даного виду кримінологічної діяльності складно переоцінити, тому питання його сутності, порядку та правил проведення займають важливе місце в наукових дискусіях вітчизняних науковців.

З метою ефективної протидії злочинності неурядові організації нерідко вдаються до проведення кримінологічного моніторингу. Втім, через відсутність на науковому рівні єдиного підходу щодо визначення поняття «кримінологічний моніторинг», змісту та кількості його стадій, очікування від реалізації даного напрямку кримінологічної діяльності, як правило, відрізняються від отриманих результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню наукових засад здійснення кримінологічного моніторингу тими чи іншими суб'єктами протидії злочинності приділялася й приділяється чимала увага у працях таких вітчизняних вчених, як Ю. В. Александров, В. С. Березняк, Є. М. Блажівський, В. М. Бесчастний, О. О. Білоусова, І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, Б. М. Головкін, С. Ф. Денисов, О. М. Джужа, О. С. Іщук, А. В. Коваленко, І. М. Копотун, О. М. Литвинов, Д. М. Миронюк, Ю. М. Орлов, С. І. Спільник,

В. В. Сокурєнко, А. Є. Фоменко, В. В. Шаблістий, С. І. Шевченко, О. С. Юнін, та ін.

Незважаючи на це, відповідні наукові пошуки, як правило, стосуються визначення змісту поняття «кримінологічний моніторинг» або розкриття змісту окремих стадій його проведення правоохоронними органами, тоді як поетапний аналіз реалізації даного напрямку кримінологічної діяльності неурядовими організаціями залишається поза увагою науковців.

Метою статті є дослідження стадій здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями.

Виклад матеріалу. Як слушно вказують Ю. М. Орлов та Д. М. Миронюк, кримінологічний моніторинг є однією з невід'ємних складових системи протидії злочинності – операційно-аналітичним ядром її управлінської складової, яке забезпечує повною, всебічною, оперативною, прогностичною інформацією процес прийняття кримінологічно значущих рішень, зміни параметрів функціонування системи в цілому. Саме від належної організації кримінологічного моніторингу залежить гнучкість, адаптивність, випереджаючий характер кримінально-превентивної діяльності [1, с. 164].

Повністю погоджуємось із даною тезою. Дійсно, кримінологічний моніторинг є частиною управлінської складової системи протидії злочинності, від ефективності здійснення якої залежить динаміка поширення кримінальних правопорушень на території окремої місцевості або держави.

Враховуючи викладене, важливо встановити сутність даної діяльності та її основні стадії. Розпочнемо з аналізу поняття «моніторинг».

На перший погляд, визначити зміст категорії «кримінологічний моніторинг» доволі легко, адже нею оперують науковці у своїх працях, а питання здійснення кримінологічного моніторингу тими чи іншими суб'єктами протидії злочинності постійно привертає увагу вітчизняних та зарубіжних вчених. Втім, незважаючи на це, ситуація дещо інша – як наголошує Є. М. Блажівський, жоден тлу-

мачний словник, жодна пошукова система в Інтернеті не дає роз'яснення терміна «моніторинг» стосовно злочинності. Він часто запозичується з інших галузей знань, супроводжується відповідними роз'ясненнями, тлумаченням і необхідним коментарем. Уже тут синтезується перша складність у тому, що зміст, вкладений у поняття моніторингу, може в різних дослідників розходитися залежно від підходу й наукового інтересу [2, с. 98-99].

Таким чином, розмаїття підходів до визначення поняття «кримінологічний моніторинг» вносить певний деструктив, адже заважає створенню єдиних уніфікованих засад його здійснення, виокремленню чітко визначених стадій проведення тощо [3, с. 111]. Таке розмаїття зумовлено, по-перше, різним визначенням змісту категорії «моніторинг» в різних галузях знань (при цьому подібні випадки зустрічаються не тільки на науковому, але і на законодавчому та підзаконному рівнях), а, по-друге, відсутністю законодавчого визначення змісту цього поняття.

Виходом із даної ситуації може стати прийняття законодавчого акта (або принаймні підзаконного документа), в якому буде чітко сформована дефініція названого виду моніторингу, порядок і правила його проведення тощо. Прийняття подібного акта підвищить ефективність реалізації цього напрямку кримінологічної діяльності [4, с. 229].

За результатами семантичного аналізу, дослідження положень чинного законодавства та підзаконних документів, розгляду основних наукових позицій з цього питання, можна запропонувати наступне визначення кримінологічного моніторингу – науково обґрунтована система безперервних спостережень, вимірювань, досліджень та контролю, змістом якої є здійснювані планомірні дії із збирання, аналізу, узагальнення, порівняння з очікуваними результатами або початковими припущеннями, оцінки кримінологічно значущих явищ, процесів і станів об'єктів в різні періоди часу, спрямовані на підвищення ефективності протидії злочинності.

Кримінологічний моніторинг, що проводиться будь-яким суб'єктом протидії злочинності (у тому числі неурядовими організаціями) складається з взаємопов'язаних між собою стадій [5, с. 114].

Стадії кримінологічного моніторингу – це певний алгоритмізований безперервний технологічний комплекс взаємозв'язаних і взаємообумовлених дій, спрямованих на вирішення завдань в досліджуваній сфері [6].

Варто зазначити, що на сьогоднішній день відсутня єдина позиція щодо кількості та

змісту стадій кримінологічного моніторингу [7, с. 170]. Дослідники в процесі аналізу кримінологічного моніторингу, що здійснюється тими чи іншими суб'єктами протидії злочинності, виокремлюють різну кількість відповідних стадій. Як було сказано вище, це пояснюється відсутністю єдиного підходу щодо визначення сутності цього напрямку кримінологічної діяльності. Зокрема, окремі науковці наполягають на тому, що завершальною стадією кримінологічного моніторингу є отримання первинних даних, інші – обробка відповідної інформації; існують навіть пропозиції розглядати в якості завершальної стадії – прийняття певного рішення на підставі отриманих даних.

Додамо, що схожа ситуація відбувається і навколо початкових стадій кримінологічного моніторингу.

Незважаючи на це, в кримінології існують найбільш популярні підходи визначення змісту та стадій моніторингу протидії злочинності. Проаналізуємо один із них детальніше в контексті діяльності неурядових організацій.

Автори навчального посібника «Кримінологія. Загальна частина» (автори: С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, С.Г. Кулик та О.С. Шеремет) поділяють процес моніторингу на чотири стадії. Зокрема, вони диференціюють даний напрям кримінологічної діяльності на:

1. Збирання кримінологічної інформації – передбачає попереднє визначення її змісту, джерел, носіїв та методів отримання. Власне ж збирання відбувається шляхом застосування відповідних відомостей і формування інформаційного масиву [8, с. 425].

Таким чином, на думку науковців, початковою стадією кримінологічного моніторингу є визначення методів та безпосереднє отримання інформації. Відтак, цей етап частково включає у себе підготовчу роботу.

На нашу думку, використання запропонованого алгоритму проведення кримінологічного моніторингу є доволі суперечливим, тому що він (алгоритм) не передбачає ряд іншої попередньої роботи, без якої досягнення поставлених завдань априорі неможливе. Наприклад, для ефективного проведення кримінологічного моніторингу важливо:

1) встановити чітко визначені цілі та завдання кримінологічного моніторингу (безумовно, будь-який кримінологічний моніторинг так чи інакше спрямований на оптимізацію системи протидії та запобігання злочинності, проте його безпосередня мета кожен раз різна, відтак, важливо встановити її в процесі підготовки даного виду криміно-

логічної діяльності для обрання відповідного вектору пошуку;

2) підібрати кваліфікованих фахівців – проведення кримінологічного моніторингу особами, які не мають відповідного досвіду, знань та кваліфікації, як у випадку реалізації будь-якого іншого напрямку кримінологічної діяльності, може призвести до порушення порядку та правильності його проведення. Так, під час здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями необхідно визначити відповідальних осіб – фахівців з різних галузей знань (залежно від цілей моніторингу). Крім того, важливо призначити спеціалістів, які зможуть узагальнити отриману інформацію;

3) визначити строки проведення моніторингу тощо.

Викладене дає підстави стверджувати, що запропоновану початкову стадію проведення кримінологічного моніторингу доречно поділити на дві окремі: підготовчу та стадію збирання кримінологічної інформації.

2. Аналіз отриманої моніторингової інформації – полягає в її первинному тлумаченні шляхом розчленування, структурування предмету пізнання, абстрагування його окремих сторін. Він вирізняється своєю оперативністю, а також пілотним характером, тобто він не спрямований на виявлення глибинних закономірностей в поясненні того чи іншого стану об'єкту спостереження, формування фундаментальних теоретичних концептів на підставі цієї інформації й характеризується емпіричною дослідницькою природою [8, с. 425].

Іншими словами, дану стадію можна охарактеризувати як проведення попереднього (первинного) аналізу. Такий аналіз може проявлятися у первинній обробці даних, проведенні тих чи інших підрахунків тощо.

3. Узагальнення в моніторинговому дослідженні – полягає у фіксації спільних ознак і властивостей певного класу об'єктів, кримінологічна інформація про які була зібрана та проаналізована, а також у здійсненні переходу від одиничних, особливих її вимірювань і характеристик до загальних, тенденційних закономірностей, трендів. Отримання узагальненого знання означає більш глибоке відображення дійсності, проникнення в її сутність [8, с. 425].

Дана стадія тісно пов'язана з попередньою та полягає в поєднанні між собою проаналізованої інформації. Враховуючи зв'язок цих стадій, можливо, доречно розглядати їх в якості спільного етапу – аналізу та узагальнення отриманої інформації.

4. Оцінка – спосіб установалення значущості чого-небудь для діючого суб'єкта. У моніторингу протидії злочинності оцінка зібраної, проаналізованої й узагальненої інформації полягає у зіставленні її: а) із завданнями, які ставилися перед моніторингом, в тому числі й уточнених завдань, які коригувалися в процесі збирання інформації; б) з конкретним об'єктом управління в структурі протидії злочинності (оцінюється належність інформації); в) з критеріями об'єктивності та науковості кримінологічної інформації [8, с. 425].

Саме на цій стадії проводиться порівняння отриманих результатів з початковими припущеннями та надається відповідна узагальнена оцінка результатів кримінологічного моніторингу [9, с. 81].

Зрозуміло, що поліція, як один з центральних спеціальних суб'єктів протидії злочинності, наділена більш широким колом повноважень (ніж неурядові організації) в частині розкриття та припинення кримінальних правопорушень. Відтак, надання відповідної інформації органам та підрозділам Національної поліції дозволяє останнім оперативно відреагувати на неї та вжити ефективні заходи, спрямовані та протидію злочинності [10, с. 14].

Отже, автори навчального посібника «Кримінологія. Загальна частина» пропонують розглядати під кримінологічним моніторингом процес, що складається з чотирьох, пов'язаних між собою, стадій: збирання кримінологічної інформації; аналіз отриманої моніторингової інформації; узагальнення в моніторинговому дослідженні та оцінки.

Без сумніву, запропонований підхід є цікавим та заслуговує на увагу з боку дослідників. Ба більше, його положення можуть та повинні бути враховані під час розроблення уніфікованого документа, що передбачатиме зміст, принципи та стадії проведення кримінологічного моніторингу. Втім, на нашу думку, запропонована модель проведення кримінологічного моніторингу потребує незначних змін. Зокрема, пропонуємо диференціацію кримінологічного моніторингу, що здійснюється неурядовими організаціями, на наступні стадії:

1) підготовча – постановка цілей та завдань, визначення суб'єктів проведення кримінологічного моніторингу, методів отримання інформації тощо;

2) збирання кримінологічної інформації (пошукова);

3) первинного аналізу та узагальнення отриманої інформації;

4) оціночна.

Висновок. Підсумовуючи викладене вище зауважимо, що проведення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями доречно диференціювати на чотири взаємопов'язаних стадії: підготовча (визначення цілей та завдань, підбір кваліфікованих фахівців, визначення строків проведення тощо); стадія збирання кримінологічної інформації; аналіз та узагальнення отриманої інформації, оціночна стадія.

Поетапне виконання роботи на перелічених вище стадіях кримінологічного моніторингу дозволить підвищити рівень достовірності та забезпечить повноту отриманих результатів.

Перспективним напрямком подальших досліджень вважаємо аналіз принципів здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями.

Література:

1. Орлов Ю.М., Миронюк Д. М. Кримінологічний моніторинг ефективності правового регулювання як інструмент протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 6. С. 161-177.
2. Блажівський Є.М. Моніторинг протидії злочинності. *Право та державне управління*. 2013. № 1 (10). С. 98-101.
3. Шаблистий В.В. Історико-правові аспекти філософської концепції безпеки людини. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 109-115.
4. Шаблистий В. В. Морально-етичні аспекти запобігання злочинності щодо дітей. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2 (10). С. 228-236
5. Шаблистий В. В. Удосконалення кримінально-правового забезпечення поліцейської діяльності в Україні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 112-115.
6. Литвинов О. Кримінологічний моніторинг // Вісник Кримінологічної асоціації України: сайт. URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/kriminologichnij-monitoring/> (дата звернення: 27.01.2021).
7. Shablysty V., Prymachenko V. Objectives of criminology at the current stage of development of Ukraine and in the perspective. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2020. Special Issue № 1. P. 168-173.
8. Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Кулик С.Г., Шеремет О.С. Кримінологія. Загальна частина. Альбом схем: *навчальний посібник*. Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2015. 658 с.
9. Шаблистий В.В., Якименко Л.Г. Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань: *монографія*. Дніпро: Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 168 с.
10. Юнін О.С. Теоретико-правові засади надання послуг працівниками поліції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 13-19.

References:

1. Orlov Yu.M., Myronyuk D.M. (2014). Criminological monitoring of the effectiveness of legal regulation as a tool for combating crime [Kryminolohichniy monitorynh efektyvnosti pravovoho rehulivannia yak instrument protydii zlochynnosti]. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 6. P. 161-177. [in Ukrainian].
2. Blazhivskiy E.M. (2013). Anti-crime monitoring [Monitorynh protydii zlochynnosti]. *Law and public administration*, 1 (10). P. 98-101. [in Ukrainian].
3. Shablystiy V.V. (2012). Historical and legal aspects of the philosophical concept of human security [Istoryko-pravovi aspekty filosofskoi kontseptsii bezpeky liudyny]. *Law and society*, 5. P. 109-115. [in Ukrainian].
4. Shablystiy V. V. (2015). Moral and ethical aspects of crime prevention against children [Moralno-etychni aspekty zapobihannia zlochynnosti shchodo ditei]. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 2 (10). P. 228-236. [in Ukrainian].
5. Shablystiy V. V. (2016). Improvement of criminal law enforcement of police activity in Ukraine [Udoskonalennia kryminalno-pravovoho zabezpechennia politseiskoi diialnosti v Ukraini]. *Herald of criminal justice*, 3. P. 112-115. [in Ukrainian].
6. Litvinov O. (2021). Criminological monitoring [Kryminolohichniy monitorynh] // *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*: site. Retrieved from <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/kriminologichnij-monitoring/> (access date: 01/27/2021). [in Ukrainian].
7. Shablysty V., Prymachenko V. (2020). Objectives of criminology at the current stage of development of Ukraine and in the perspective. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. Special Issue 1. P. 168-173.
8. Denisov S.F., Denisova T.A., Kulyk S.G., Sheremet O.S. (2015). Criminology [Kryminolohiia]. General part. Album of schemes: *a study guide*. Chernihiv: PJSC "PVK "Desna". 658 p. [in Ukrainian].
9. Shablystiy V.V., Yakymenko L.H. (2017). Prevention of the penetration of prohibited items into penal institutions [Zapobihannia pronyknenniu zaboronenykh predmetiv do ustanov vykonannia pokaran]: a monograph. Dnipro: Dnipropetrovsk state. University of Internal Affairs matters; Lira LTD. 168 p. [in Ukrainian].
10. Yunin O.S. (2016). Theoretical and legal principles of provision of services by police officers [Teoretyko-pravovi zasady nadannia posluh pratsivnykamy politsii.]. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1. P. 13-19. [in Ukrainian].